

čigar gentlemenski duh se ni nikdar izneveril veri v zmago človeške plemenitosti nad zlom in temo.

Danes se vidno mračé vsa obzorja in širokemu zaletu mednarodne ideje sledi tesnobna reakcija, ki pa mora prej ali slej preiti v zmerno nihanje med dvema skrajnostima. Literatje vseh narodov so poklicani, da preko P. E. N.-klubov in tudi z drugimi, neposrednimi sredstvi prispevajo vsak po svoje k razjasnitvi velikih sporov in nasprotij našega časa, zlasti še narodnega in mednarodnega načela v razvoju človeštva. Ne da bi svojo intimno ljubezen do naroda žrtvovali mednarodnosti, ki je le izpopolnitev in zadnja oblika vsake prave narodnosti, morajo gojiti tudi ljubezen do človeštva in vero v njegovo skupno usodo v vesoljstvu. Dejansko se obe ljubezni nikjer in nikdar ne izključujeta, dokler ne postaneta plen instinktov, nespameti in omračenja.

Pozdravljajoč prvo mednarodno literarno zborovanje v Jugoslaviji, želimo, da bi v negotovosti in tesnobah sedanjega neuravnovešenega časa pokazalo složnost literatov vseh udeležениh narodov v obrambi osnovnih pogojev njihovega strpnega in človeštvu koristnega sodelovanja. Naj bi zborovalci z obale in z valov naše lepe Adrije odnesli takó prijazne vtiske, kakor bi jih hotela zapustiti v njih vsa naša domovina.

B. Borko.

A N T O N L A J O V I C

IZKLJUČNO TOSTRANSKO POJMOVANJE KULTURE?

Opazujoč rastoči nemir javnega življenja v Evropi, so mnogi tudi pri nas bili mišljenja, da je zadnja korenina tej močni razgibanosti duhov čisto ekonomskega značaja. Naraščali so klici po preosnovanju ekonomskega družabnega reda, klici, ki so prihajali iz prepričanja, da bi z drugačno ekonomsko ureditvijo nastalo na mah čudovito duhovno in moralično zatišje. Duhovi pa, ki niso zagledani in zaverovani samo v eno stran življenjskega dogajanja, kakor je gospodarska, in katerih svetovni nazor ni zgolj materialističen, temveč jemlje v obzir tudi vse ostale realnosti življenja, predvsem realnosti duhovnega značaja, ti duhovi prihajajo čedalje bolj do spoznanja, da ni iskati sedanjemu nemiru izvora zgolj v gospodarskih težkočah in v ekonomičnem neredu, temveč veliko bolj v duhovnem presnavljanju družbe. V tem duhovnem valovanju si stopata čedalje ostreje nasproti tradicionalni nazor o svetu, čigar glavne idejne podlage izvirajo iz mišljenja, kakor se je bilo ustalilo v teku 19. in v začetku 20. stoletja, in pa povsem nov nazor, ki ga razvijajo mlade struje, katerih izhodišča se v tem razlikujejo od onih starejše generacije, da služijo mlajši generaciji kot odbojna deska za skok v bodočnost že zadnji rezultati in zadnja dognanja, ki jih je bila srečno dosegla borba preteklosti.

V našem duhovnem življenju, zlasti v literarnem, sta se ta nemir in njemu nasledujoča cepitev duhov izrazito pokazali pri naših glavnih dveh literarnih revijah, ki obe imata za seboj dolgo lastno tradicijo.

Najprej je „Ljubljanski Zvon“ doživel malo secesijo, a koj nato je sledila kriza pri „Domu in Svetu“.

Od „Doma in Sveta“ se je oddaljilo znatno število mladih književnikov, med njimi prav nadarjene glave.

A novi „Dom in Svet“ je izšel šele sredi marca. Uredništvo je novo in je že 19. februarja 1933. v „Slovincu“ objavilo svoje programatične smernice. Naravno je, da te ne morejo biti bog ve kako točne, ko je uredništvo v kratkem hotelo orisati silno obsežne naloge in smernice, ki si jih postavlja.

Nas zanima predvsem en stavek tega programa, ki se glasi: „Kakor ‚Dom in Svet‘ odklanja izključno tostransko pojmovanje življenja in kulture, tako mu je tuj vsak neživljenjski apriorizem in neduhovni utilitarizem.“

Kaj so si uredniki mislili pod neživljenjskim apriorizmom in neduhovnim utilitarizmom, je močno nejasno, zato se ne kaže spuščati glede tega v kako razpravljanje.

Da „Dom in Svet“ kot izrazito katoliški list odklanja izključno tostransko pojmovanje življenja, je čisto razumljivo, ker je onostransko življenje za katoličana dogmatična resnica.

Toda, ali je odklonitev izključno tostranskega pojmovanja kulture, celo za katoličana, res tako zelo preprosta in jasna kakor prejšnja odklonitev?

Seveda je treba najprej orisati obseg tega, kaj naj razumemo pod besedo kultura in kaj verjetno pod njo razumejo sami uredniki „Doma in Sveta“. Očividno je, da pri tem ne mislijo n. pr. na kulturo kot na gojitev in obdelovanje zemlje, temveč da mislijo na kulturo duha. V duhovni kulturi pa zopet ne na kako tehnično izobrazbo, recimo na izobrazbo v znanju kemije, tudi ne na kako pravno kulturo, očividno tudi ne na religiozno kulturo, zakaj za gojitev izrazito verskega in cerkvenega življenja imajo krogi, ki so istega svetovnega nazora kakor uredništvo „Doma in Sveta“, določene druge liste in revije, tudi ne gre v pričujočem primeru za gojitev, recimo, čiste filozofije ali za obravnavanje socioloških predmetov, torej za naloge, ki se jim posveča „Čas“.

Po preteklosti „Doma in Sveta“ je marveč smatrati, da se bo tudi pod novim uredništvom ukvarjal „Dom in Svet“ le z umetnostno kulturo, in sicer tudi predvsem z literarno in likovno umetnostjo. Program novega uredništva „Doma in Sveta“ more imeti torej v mislih predvsem, in menda bi skoro lahko rekli izključno, ta zadnja dva predmeta umetnostne kulture.

Če pa je že ta predmet določen, kako je torej potem to z *onostranskim* pojmovanjem te kulture, ko uredništvo tako odločno odklanja izključno tostransko pojmovanje kulture?

Bojim se, da bo onostransko pomembnost literarne in likovne umetnostne kulture precej težko najti.

Sicer niso daleč za nami časi, komaj je tega nekaj desetletij, ko so duhovniški sotrudniki „Doma in Sveta“ naše literarne proizvode ocenjevali z izrazito cerkvenega in katoliško-moralnega stališča, ali bolje rečeno, s stališča, o katerem so ti sotrudniki sodili, da je cerkveno in katoliško-moralno. Jaz namreč rahlo dvomim, če se prvo in drugo stališče res krijeta.

Ne rečem, da je tudi taka ocena možna in legitimna, kakor si enako čisto lahko predstavljam, da se jurist loti analize sodniške preiskave v „Razkolnikovu“ ali pa sodniške razprave v „Bratih Karamazovih“ ter jih premotri z vidika svojega pravnega mišljenja. Prav tako se dá misliti, da zdravnik-psihiatr razmotriva, je-li Dostojevski pravilno popisal psihologijo božjastnika v „Idijotu“? Vse to se dá zamisliti, je na sebi čisto legitimno in utegne biti tudi zelo zanimivo.

Toda tak specialistovski vidik ni stvar literarne revije ali revije, ki obravnava likovno umetnost. Taka revija mora izhajati iz čisto drugačnih, bodisi formalnih ali pa stvarnih pretehtavanj, ne da bi seveda bilo treba, da pri tem ostane popolnoma v ozadju urednikov svetovni nazor. Saj bi to niti ne bilo lahko mogoče, kadar gre za take stvari, ki bi bile v direktni opreki z urednikovim svetovnim nazorom.

Čim pa je religiozno tehtanje stvari, kot literarni reviji stvarno tuje, v glavnem izločeno, pa mislim, da s tem močno odpadejo onostranski vidiki.

Trdim celo, da nobene umetnostne kulture ni mogoče gledati po onostransko.

Saj je vsa umetnostna kultura po svojem bistvu navezana izključno na tostransko življenje.

Zakaj njeno funkcionalno bistvo je, da služi družbi.

A vse, kar je v človekovem življenju družbenega, ima izrazito tostranski značaj.

Tak tostranski značaj ima celo sama katoliška cerkev z vsemi svojimi organizacijskimi institucijami. Saj v onostranskem življenju duš ni nobenih družbenih odnosov več.

Mislim, da bo težko ugovarjal tudi katoličan, če rečem, da se ni zgodilo in se ne bo, da bi kedaj ves narod ali vsa družbena skupina in korpore vkorakala v nebeško kraljestvo ali pa v vice ali pa v pekel.

Srečen ali pa nesrečen prehod v onostransko življenje je rezerviran vedno le posamezni duši. Le kot posameznica dobi duša po lastnih zaslugah ali grehah svoje mesto v onostranskem življenju, pa najsi bi bila ta duša v tostranskem življenju prebivala v človeku, stoječem v najvišjih ali najnižjih hierarhijah cerkve, in sicer cerkve kakršnekoli.

Za umetnostno kulturo so torej, ko gledamo vse umetnostno življenje kot izrazito družbeno doživljanje, odločujoči tostranski vidiki v tako daleč segajoči meri, da onostranski vidik skoro ne prihaja v poštev. To pa toliko manj, čim bolj je družbeno življenje intenzivno specializirano in je bistvena naloga: oblikovati dušo posameznika v smislu onostranskih vidikov, prihranjena v moderni družbi udejstvovanju cerkev in njihovi gorečnosti.

KNJIŽEVNA POROČILA

Tavčarjevih zbranih spisov I. zvezek. Uredil dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1932. Izdala in založila Tiskovna zadruga. XII + 506 str. (Gospa Amalija. Dona Klara. Povest v kleti. Antonio Gledjević. Bolna ljubezen. Mlada leta. Margareta. Ivan Slavelj. Valovi življenja. Med gorami.)

S prvim in obenem zaključnim zvezkom smo dobili zbrano vso Tavčarjevo beletristiko od „Cvetja v jeseni“ in „Visoške kronike“ pa do njegovih prvih literarnih poskusov. Šest zvezkov je njegovega literarnega dela. Zasluga za to, da smo dobili delo zbrano — prav letos je bila desetletnica Tavčarjeve smrti — gre predvsem prof. dr. I. Prijatelju, ki je ogromno gradivo zbral, uredil in mu napisal komentar, tako da je ta izdaja lahko vzor vsem podobnim izdajam, in pa Tiskovni zadrugi, ki je izdajo omogočila. Uredniku je zlasti otežkočalo delo, da je ta izdaja izhajala, kakor sam navaja v opombah, „od zgoraj navzdol, v obratnem zapovrstnem redu“, pri tem postopku pa mu je bilo „težko vzpo-